

COMELLAS, Pere (2023): *Portuguès per a catalanoparlants (o com dues llengües tan semblants tenen algunes coses ben diferents)*. Argentona: Voliana, 261 p.

És un tòpic ben habitual que les llengües romàniques s'assemblen. I no és menys freqüent sentir converses al respecte entre gent aliena a la romanística, a la lingüística romànica. En aquest sentit, no sovintegen gaire troballes com la que ací ressenyem; i és que *Portuguès per a catalanoparlants* ofereix als parlants de llengua catalana (*lato sensu*) una aproximació, planera i alhora rigorosa, sobre aspectes ben diversos d'aquesta llengua germana nascuda a l'altre cantó de la península. El subtítol, no menys transparent que el títol (*o com dues llengües tan semblants tenen algunes coses ben diferents*), incideix en l'esmentat tòpic de la semblança —per pura lògica, totes les llengües i varietats romàniques s'assemblen, en major o menor mesura—, si bé ens adverteix convenientment de les inevitables, i a vegades temibles (com en el cas dels «falsos amics»), diferències.

Després d'una dedicatòria inicial (p. 7) i de l'«Índex de continguts» (p. 9-11), una part liminar del llibre acull el «Pròleg» (p. 13-19) del professor de la Universidade de Brasília Marcos Bagno, en català, seguit de la seva versió en portuguès, «Prólogo» (p. 21-27), en el qual convida, de bon començament, a confrontar les dues llengües de referència. I val a dir que els ressenyadors coincidim amb el prologuista quan apunta que el volum està redactat «en un llenguatge que prova de dialogar al màxim amb els seus lectors, en una conversa gairebé informal en què va presentant, amb bones estratègies discursives, el que el portuguès té i pot tenir d'interessant per als catalanoparlants» (p. 19). Completen aquesta part inicial uns «Agraïments» (p. 29-30) i la «Introducció» pròpiament dita (p. 31-34), el subtítol de la qual, «Sobre la intenció i la inspiració d'aquest llibre», serveix per invocar el model previ de l'exitós *Basc per a catalanoparlants (o de com dues llengües diferents s'assemblen tant)*, a càrrec de Beatriz Fernández i Anna Pineda, publicat per la mateixa editorial Voliana l'any 2016.

Sis capítols integren el cos nuclear de l'obra (p. 35-260), i ofereixen títols ben suggestius i d'allò més ocurrents. Així mateix, cada apartat es clou amb el corresponent apèndix, el qual aporta informació complementària, en gran mesura de caire bibliogràfic.

Tal com indica el títol, «I. Com sona el portuguès? Quatre pistes fonètiques» (p. 35-54), el primer capítol se centra en els trets fonètics, com ara el característic diftong nasal [ãw] (p. 38-40) o, en el portuguès europeu, la palatalització de les sibil·lants a final de síl·laba (p. 42-44). També resulta curiós esbrinar la procedència occitana dels dígrafs *nh* i *lh* (p. 46) o, al subapartat «1.4. Accents» (p. 49-52), resseguir en la taula 2 (p. 51) una sèrie de diferències accentuals en termes cognats en català i portuguès (així, la nostra *epidèmia* en portuguès no du accent i cal pronunciar-la plana).

El segon capítol, «II. Un de la família: pinzellades de morfosintaxi comparada» (p. 55-158), és, amb diferència, el més llarg del volum, la qual cosa no ens hauria de sorprendre, ja que s'hi tracten temes tan heterogenis com ara el gènere (p. 60-63), el nombre (p. 63-65), els verbs (p. 65-96), els morfemes derivatius (p. 96-105), els pronoms personals (p. 106-135) i els connectors (p. 136-148), que contempen tant les conjuncions com les preposicions (vegeu-hi la taula 13 de la p. 147, que recull les contraccions amb preposició del portuguès). Quant a l'esmentat subapartat verbal, hi destaca el futur de subjuntiu (p. 77-82) i l'infinitiu conjugat (p. 82-96), ambdós inexistent en català. D'altra banda, el subapartat «2.2.5. Qüestions personals: els pronoms i altres coses relacionades» (p. 106-135) (noti-s'hi, com ja apuntàvem anteriorment, la finor del títol) malda per aclarir els usos dels diversos pronoms personals tant en funció del país (no és el mateix a Portugal que al Brasil) com del grau de cordialitat amb l'interlocutor; en aquest sentit, la utilització del *você* en terres portugueses, tractament que erròniament agermanaríem al nostre *vostè*, faria que ens fiquéssim de peus a la galleda (p. 111). Finalment, val la pena apuntar la profitosa tendència de l'autor a introduir en la seva dissertació excursos de caire literari, històric, social, etc., a partir d'una excusa gramatical qualsevulla; justament en aquest segon capítol n'espigolem l'exemple més cridaner, quan Comellas, a propòsit d'un pronom feble pouat del llibre *Os Sertões* (1902) d'Euclides da Cunha (1866-1909), dedica cinc pàgines (p. 130-134) a explicar-nos la Guerra de Canudos (1896-1897), que tingué lloc a l'estat brasiler de Bahia.

Com acostuma a passar quan hom s'endinsa en el camp lèxic, el tercer capítol, «III. Amics veritables i amics falsos: lèxic del portuguès» (p. 159-175), resulta el més distret del volum, per tal com el lèxic provinent del llatí que comparteixen català i portuguès a vegades pot haver seguit una deriva semàntica diferent en cada llengua; així, l'*esquisito* i l'*espantoso* del portuguès signifiquen, ben al contrari del que podríem creure, 'estrany' i 'increïble', respectivament (p. 170-171).

El quart capítol introdueix una nova realitat romànica a fi de preguntar-se: «IV. Però el portuguès és gallec o no ho és?» (p. 177-199). La resposta es desenvolupa i exemplifica en subapartats de títol tan eloqüent com «4.1. Primer va ser el gallec» (p. 179-182), de clars ressons bíblics fundacionals, o «4.3. El portuguès ve del gallec, però no és gallec» (p. 191-198). Entre moltes altres particularitats, en aquest capítol aprenem que la primera denominació específica d'aquella manera de parlar pertany a les *Regles de trobar* del català Jofre de Foixà (segle XIII), el qual va anomenar-la *gallego* (p. 181).

Les similituds, diferències i vicissituds del portuguès europeu i del portuguès brasiler són l'objecte d'estudi del penúltim apartat, «V. El portuguès a aquesta banda de l'Atlàntic i a l'altra» (p. 201-231). S'hi destaquen aspectes com la flaqueza fonètica de les vocals àtones a Portugal (p. 203), la feblesa dels pronoms al portuguès peninsular, on, en mots de l'autor, «els pronoms febles [...] són encara més febles» (p. 215), o, al subapartat «5.5. El lèxic que no té costum d'agafar l'avió» (p. 227-229), el lèxic diferencial a una i altra banda de l'Atlàntic, que constitueix un gens menyspreable 11 %, i inclou casos tan cridaners com la *rapariga* o 'noia' de Portugal que al Brasil esdevé *garota*, ja que el primer mot vol dir 'prostituta'.

El darrer capítol s'intitula «VI. El portuguès arreu del món (i les seves víctimes)» (p. 233-260). No serà sobrer apuntar que els territoris colonitzats pels portuguesos s'escampen a tres continents: Amèrica (Brasil, Àsia (bàsicament, Goa i Timor Oriental) i Àfrica (Cap Verd, Guínea Bissau, São Tomé i Príncipe, Angola i Moçambic) i, com a dada ben rellevant, que «de cada vint parlants nadius de portuguès al món, si fa o no fa divuit són brasilers, un és portuguès i l'altre, africà» (p. 234). En relació amb el repicó del títol («i les seves víctimes»), val a dir que l'última taula del llibre, la número 18 de la pàgina 235, mostra vint-i-quatre llengües indígenes brasileres amb més de 2.000 parlants declarats. El volum es clou amb una pàgina, «Final» (p. 261), en què l'autor ens recorda que «sense voler i sense saber-ho, els catalanoparlants sabem, de fàbrica, un munt de portuguès» i que, per tant, «invertir temps en aquesta llengua és molt rendible!».

En síntesi, l'obra conté aspectes interns de la llengua (fonètica, morfosintaxi, lèxic), però també de la història externa i de la taxonomia lingüística (així, el portuguès en relació, històrica i actual, amb el gallec). I confronta el portuguès metropolità amb el del Brasil, sense oblidar la lusofonia dels altres continents, en un procés històric que va en detriment d'altres llengües i determina situacions d'hibridisme i contacte lingüístics d'allò més interessants, que, en general, no resulten gaire conegudes a casa nostra, com el cas de la parla de Cap Verd, el capverdianès. D'altra banda, el text, ben sobri, no inclou imatges, ni notes a peu de pàgina,¹ per bé que el salpebren divuit taules exemplificatives en un conjunt que resulta molt llegidor; n'és una bona mostra el to general del llibre, perfectament compatible amb el rigor científic, que teixeix una xarxa transversal de continguts ben diversos dins de l'ampli camp de la lingüística, com ara tipologia i història, sociolingüística i àdhuc romanística.

En suma, estem convençuts que la present obra esperonarà molts catalanoparlants a descobrir la llengua de Pessoa, a familiaritzar-s'hi i fins i tot a fer-se-la seva. No endebades, Pere Comellas, a les acaballes de l'assaig *Contra l'imperialisme lingüístic (a favor de la linguodiversitat)* (2006), afirmava que, si la violada presència de papallones (és a dir, de «volianes») és un bon símptoma de salut ambien-

1. Amb l'excepció de la nota 1, referida al *Diccionari de sociolingüística* de F. Ruiz, R. Sanz i J. Solé (Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 2001), a què es refereix el prologuista (p. 15), que és nota de l'editor, Jordi Solé i Camardons.

tal, igualment la presència de llengües esdevé un bon senyal de salut cultural. Al nostre parer, *Portuguès per a catalanoparlants* en resulta un exemple immillorable.

Joan FONTANA I TOUS
Universitat de Barcelona
José Enrique GARGALLO GIL
Institut d'Estudis Catalans
Universitat de Barcelona

CORBELLA, Dolores / DORTA, Josefa / PADRÓN, Rafael (ed.) (2023): *Perspectives de recherche en linguistique et philologie romanes. Textes choisis par la Société de linguistique romane, édités par Dolores Corbella, Josefa Dorta et Rafael Padrón*. Strasbourg: Société de Linguistique Romane / Éditions de linguistique et de philologie, 2 vol., 1.435 p.

Els números 18,1 i 18,2 de la *Bibliothèque de Linguistique Romane (BiLiRo)* acullen respectivament els dos volums als quals la Société de Linguistique Romane destina la versió escrita d'una tria de contribucions al XXX Congrés Internacional de Lingüística i Filologia Romàniques, celebrat a la Universitat de La Laguna (Tenerife) entre el 4 i el 9 de juliol de 2022. La publicació derivada del congrés de la Société ha aparegut, amb modèlica rapidesa, l'any posterior a la celebració d'aquesta trobada internacional de la romanística, de periodicitat triennal. L'obra es presenta sota un títol que, a diferència de les derivades dels dos congressos precedents, celebrats a Roma (2016)¹ i Copenhaguen (2019),² no reproduceix les senyes d'identitat habituals en la trajectòria de la Société (vegeu les notes 1 i 2), sinó que recorre per primer cop a un altra mena de títol, de caire més genèric, sens dubte amb una calculada estratègia de marcar distàncies d'identitat denominativa amb el congrés de referència, i tot seguint pautes ja habituals en l'actual dinàmica científicoacadèmica de publicació d'obres col·lectives.

El cas és que el títol de *Perspectives de recherche en linguistique et philologie romanes* suggereix una atenció al present de la recerca en la lingüística i la filologia romàniques; i ho fa d'inici amb un substantiu (*Perspectives*)³ que, fins i tot, podria suggerir futurs camis d'investigació. D'altra banda, el subtítol (*Textes choisis par la Société de linguistique romane...*) es refereix a la tria realitzada a partir de les contribucions al congrés.

Una *Table de matières* (p. V-X) anuncia els continguts de l'obra: prefaci, introducció, publicacions derivades de les tres conferències plenàries del congrés i les setze seccions que acollí; i reapareix, per cert, en les primeres pàgines, amb numeració romana (V-X), del segon volum, però amb l'ordre invertit del contingut dels dos volums.

Les quinze primeres seccions apleguen, en conjunt, un centenar de comunicacions, i s'han redactat en francès (9) i en espanyol (6), amb els respectius textos de *Présentation* o *Presentación*. La setzena (i darrera), en espanyol, acull les contribucions a una taula rodona sobre lingüística i filologia en l'estudi de l'espanyol d'Amèrica. La tria de la llengua de redacció, en cada cas, es deu al fet que els respectius equips de presidents de secció, i alhora responsables de la selecció i coordinació de cada àrea temàtica,

1. Vegeu la darrera pàgina de la publicació ressenyada, dins la relació d'obres publicades dins d'aquesta *Bibliothèque de Linguistique Romane* (p. 1.437-1.438): números 15,1.-15.2. ANTONELLI, Roberto / GLESSGEN Martin / VIDESOTT, Paul (ed.) (2018): *Atti del XXVIII Congresso internazionale di linguistica e filologia romanza* (Roma, 18-23 luglio 2016), 2 vol.

2. Vegeu, a la mateixa pàgina indicada en la nota anterior, els números 17,1-17,2. SCHÖSLER, Lene / HÄRMÄ, Juhani (ed.), avec la collaboration de Jan LINDSCHOUW (2021): *Actes du XXIXe Congrès international de linguistique et de philologie romanes* (Copenhaguen, 1-6 juillet 2019), 2 vol.

3. Cf., si més no, el *DIEC2*: «3 2. tenir alguna cosa en perspectiva. Entreveure-la com a probable. Tenia una feina en perspectiva».